

KÖZVETETT KÉPVISELET – KÖZVETLEN KAPCSOLAT

Jogösszehasonlító vázlatok

Problémafelvetés

Az új Polgári Törvénykönyv 2006-ban publikált tervezete¹ a közvetlen képviselőről szóló rendelkezések mellett – a kontinentális jogrendszerekben megszokott módszertől eltérően – külön szabályozást ad a képviselet közvetett formájára vonatkozóan. Az 5:61. § értelmében: „Ha a képviselő a saját nevében jár el a képviselt javára, cselekménye által a harmadik személlyel szemben kizárólag ő válik jogosítottá és kötelezetté.” A szakaszhoz fűzött indokolás szerint „a javaslat egyértelműen leszögezi, hogy olyan esetben, amikor a képviselő a saját nevében jár el és köt harmadik személlyel szerződést, kizárólag ő válik a harmadik személlyel szemben jogosítottá és kötelezetté, a képviselt és a harmadik személy tehát ilyenkor sem kerül közvetlen jogviszonyba egymással. A javaslat a jogviszonyok „feltörését”, és a képviselt és a harmadik személy közötti *közvetlen kapcsolat* (kiemelés tőlem) megteremtését akkor sem tartja szükségesnek, ha valamelyik fél ellen felszámolási eljárás indul”². Az indokolás ehhez még hozzáteszi azt is, hogy az itt szabályozott kérdés rendszerint bizományi szerződés esetében merül fel.

A bizományi szerződésre vonatkozó általános megjegyzések között pedig azt olvashatjuk, hogy a javaslat készítői megvizsgálták és elvetették az Európai Szerződési Jog Alapelvei által szabályozott közvetett képviselet konstrukcióját. Az Európai Alapelvekben szereplő „közvetett képviseletnek a bizományi szerződés jelenlegi (azaz a hatályos Ptk.-ban, szereplő) megoldásával szembeni egyetlen valódi nívója az, hogy néhány esetben lehetővé teszi a megbízó és a harmadik személy között a közvetlen fellépés lehetőségét.”³ Az indokolás szerint az Európai Alapelvek nem tartalmaznak meggyőző indokot arra, hogy miért indokolt megteremteni a közvetlen fellépés lehetőségét. A tervezet azon megfontolásból, hogy az – különösen fizetésképtelenség esetén – a többi hitelezővel szemben indokolatlan

előnynek tűnik, nem teremti meg a közvetlen fellépés lehetőségét⁴. Éppen ezért az új Ptk. tervezete változatlan formában vette át hatályos magánjogi kódexünk 509. §-ának (1) bekezdését az 5:275. § (1) bekezdésében, amely szerint a bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi.

Az új Ptk. tervezete tehát következetes: a közvetett képviselet nevesített szerződéstípusának tekinthető bizományi szerződés szabályai körében is érvényre juttatja azt a kötelmi jog általános részben kifejezetten kimondott elvet, mely szerint közvetett képviselet esetén a képviselő (bizományos) cselekménye révén a harmadik személlyel szemben kizárólag ő válik jogosítottá és kötelezetté. Azaz a képviselt (megbízó) és a harmadik személy között a hatályos joggal azonosan továbbra sem lesz lehetőség közvetlen igényérvényesítésre. Ennek kimondásával az új magánjogi kódex tervezete egyben implicite fenntartja azt a hagyományos kontinentális jogi doktrínát, hogy a belső (képviselet és a közvetett képviselő közötti) és a külső (a képviselő – esetleg a képviselt – és a harmadik személy közötti) jogviszonyokat egymástól élesen el kell határolni, a belső jogviszony nem gyakorolhat hatást a külsőre.

Nem vitatom, hogy az Európai Alapelvek szerkesztői adósak maradtak annak részletes meghatározásával, hogy miért van szükség közvetett képviselet esetén a „jogviszonyok feltörésére”, azaz bizonyos jól körülhatárolt esetkörökben a közvetlen igényérvényesítés lehetőségének megteremtésére. Az Európai Alapelvekhez kapcsolt kommentár csupán bizonyos jogösszehasonlító adalékokkal szolgál ahhoz, hogy a jogviszonyok feltörése, vagy legalábbis a belső és a külső jogviszonyok éles elhatárolásának fellazítása csaknem valamennyi európai jogrendszerben megtalálható. Nem mondható el azonban ugyanez az UNIDROIT által kidolgozott, nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelveinek 2004. évi bővített, második kiadásában szereplő képviseleti szabályokra, amelyek szakítanak a közvetett-közvetlen képviselet fogalom-párral, a hozzájuk fűzött magyarázatok pedig részletes indokolással szolgálnak a „jogviszonyok feltörésének” lehetőségével összefüggésben⁵.

Ebben a tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy az összehasonlító jog köréből vett – az Európai Alapelvek kommentárja által hozottaknál valamivel részletesebb – példákkal árnyaljam az új Ptk.-ban tükröződni látszó kategorikus álláspontot, amely szerint továbbra is szigorúan fenn kell tartani a külső és a belső jogviszonyok elválasztásának dogmatikai tételét. Álláspontom szerint a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítés csak az egyik végpontja annak az egyenesnek, amelynek másik szélsőpontján a belső és a külső viszony merev elhatárolása található. A belső és a külső jogviszony egymásra hatásának (közvetlen kapcsolatok-

nak) számos egyéb köztes formája is létezik. Az egyik lehetséges változata éppen a hatályos Ptk-ban (509. § (3) bekezdés) és az új kódexben (5:275. § (3) bekezdés) is megjelenő azon szabály, amely szerint a bizományos hitelezői nem támaszthatnak igényt a bizományossal szerződő féllel szemben fennálló és a megbízót illető követelésekre, vételi bizomány esetén a bizományos által megvett dolgokra, illetve a bizományoshoz befolyt és elkülönítve tartott vagy kezelt olyan pénzüsszegekre, amelyekről megállapítható, hogy a megbízót illetik.

A kontinentális jogrendszerek kiindulópontja

A kontinentális jogrendszerekben nevelkedett jogtudósok természetjogi alapvetésekből kiindulva⁶ a XVII.-XVIII. század során ismerték el a közvetlen (jogügyleti) képviselet római jogi gondolkodástól még idegen⁷ „jogi csodáját”⁸. Grotius már lehetségesnek tartotta, hogy ígéretet tegyenek egy olyan személy nevében, aki a dolgot meg kívánja szerezni; ebben az esetben a tulajdonjogot közvetlenül az szerzi meg, akinek a nevében a megszerzésre irányuló ügyletet kötötték⁹. Az idézett nagyhatású mű vélhetően hozzájárult annak a dogmának a megalapozásához, amelyre a felvilágosodás kodifikációinak képviseleti szabályai épültek. Eszerint ahhoz, hogy más számára szerződéssel jogokat és kötelezettségeket lehessen szerezni, szükséges, hogy a szerződést a képviselt nevében kösse meg a képviselő¹⁰. A gondolat törvényi formában elsőként a képviseletet még a megbízáshoz kapcsoló 1804. évi francia Code Civil megbízási szerződést definiáló 1984. cikkében jelent meg, azonban a későbbi európai kodifikációkban is helyet kapott¹¹. A törvényi szabályok ismeretében nem meglepő, hogy a képviselet fogalmát a jogirodalom is annak közvetlen fajtájára korlátozta. A képviseleti jogot a római jog és az osztrák jog alapján vizsgáló Mitteis egyenesen úgy fogalmazott, hogy nem beszélhetünk képviseletről olyan jogügyletek esetében, amelyeket a „képviseelő” bár az általa képviselt személy gazdasági érdekeinek szolgálatában és számlájára oly módon köt, hogy harmadik személyekkel szemben kizárólag a „képviseelő” jelenik meg jogosult illetve kötelezett szerződő félként. Ekkor képviseletről nem, csak bizományi ügyletről lehet szó¹². A képviselet fogalmának ez a megszorító felfogása tükröződik a német polgári jog szabályanyagában is, amely már külön tárgyalja a képviseletet a megbízás szabályaitól. A BGB a képviselet tényállási elemévé tette a „más nevében eljárás” kritériumát¹³, mintául szolgálva ezzel a XX. század számos magánjogi kodifikációja számára.

A kontinentális jogrendszerekben uralkodó doktrina szerint tehát a képviseltre vonatkozóan akkor fakadnak jogok és kötelezettségek a képviselő által kötött szerződésből, ha utóbbi a szerződést a képviselt

nevében kötötte. Ebből pedig a fordított esetre az a következtetés adódik, hogy az ügyletből nem származnak joghatások a megbízóra (a képviseltre) nézve, ha a képviselő bár a megbízás keretein belül, de nem a megbízó nevében járt el, azaz nem tette nyilvánvalóan felismerhetővé, hogy az ügylet joghatásai a megbízót illetik. A kontinentális jogrendszerek képviselői ezért hagyományosan élesen elkülönítik azt az esetet, amikor a képviselő harmadik személlyel szemben saját nevében jár el, és azt az esetkört, amikor másnak a nevében. Csak abban az esetben állnak be a képviselő cselekményeiből fakadóan a képviselt személyre vonatkozóan a joghatások, ha előbbi más nevében jár el. Az érvényes képviselőhöz az szükséges, hogy egyértelmű utalás történjen az ügy valódi urára. Ez a Mitteis által még *contemplatio domini*-nek nevezett¹⁴ elv később Leonhard nyomán „Offenheitsprinzip”-ként (nyilvánossági elv) vonult be a jogi köztudatba. Ennek lényege, hogy csak akkor állnak be a képviselt személyében a képviselő által kötött szerződésből fakadó joghatások, ha a képviselő szerződési nyilatkozata *nyíltan* utal a képviseltre¹⁵. A „más nevében történő eljárás” kritériuma tehát azt jelenti, hogy a képviselő szerződési nyilatkozatában félreérthetetlenül a másik szerződő fél tudomására hozza, hogy az ügylet hatásai nem a nyilatkozót, hanem közvetlenül egy harmadik személyt (a képviseltet) érintenek. Ha a képviselő ennek a követelménynek nem tesz eleget, például nem nyilatkozik arról, hogy kinek a számára kívánja előidézni a joghatásokat, a XIX. század kontinentális jogtudományának egyöntetű álláspontja szerint kizárt, hogy cselekményét az ügy urának számítsák be¹⁶. A saját nevében tevékenykedő képviselő kizárólag maga lesz a szerződésből fakadóan jogosult és kötelezett, még ha más személy érdekében, kizárólag a megbízó számlájára és veszélyére járt is el¹⁷. A kontinentális jogrendszerek tehát megkülönböztetik a képviselőt, amikor a képviselő a megbízó nevében és számlájára jár el (közvetlen képviselő), és a bizományt, amikor a bizományos a saját nevében a megbízó számlájára jár el (közvetett képviselő)¹⁸. A kontinentális magánjogi kódexek többsége csak közvetlen képviselő esetén használja a képviselő fogalmát; a közvetett képviselő terminus technikus általában nem jelenik meg a törvény szövegében csak a jogtudomány illetve a joggyakorlat szóhasználatában.

Ez az alapvető elkülönítés legalábbis az elmélet szintjén szilárdan tartja magát Európa kontinentális jogrendszereiben¹⁹. Ugyanakkor a témával kapcsolatos jogösszehasonlító irodalom rámutatott arra is, hogy egyre több (törvényi) kivétel bástyázza körül a közvetett képviselőre vonatkozó elvi jelentőségű tételeket, elsődlegesen azt, hogy a belső és a külső viszonyt szigorúan el kell határolni egymástól (a belső jogviszony nem gyakorolhat hatást a külsőre). Számos jogirodalmi szerző mutat rá ezért arra, hogy az

alapvető dogmatikai ellenállás dacára magukban a kontinentális jogrendszerekben is elmosódni látszik az éles határvonal a képviselet közvetett és közvetlen formája között²⁰. A továbbiakban a francia, a német és az angol jog szabályainak felvázolásával arra teszek kísérletet, hogy bemutassam: a a belső és a külső viszony merev különválasztásának dogmája immár nem áll olyan szilárd talapzaton, mint a XIX. századi nagy kodifikációk időszakában.

Francia jog

Ahogy azt már említettem, az 1804. évi Code Civil 1984. cikkében szereplő megbízás fogalmában jelent meg először törvényi szinten a „más nevében eljárás” kritériuma. Az 1984. cikk szerint a megbízás olyan aktus, amellyel egy személy egy másikat felhatalmaz arra, hogy a megbízó számára és az ő nevében tegyen valamit²¹. Már a szakasz megszövegezése egyértelműen mutatja, hogy a francia polgári törvénykönyv még nem támaszkodhatott a német pandektisztika eredményeire: nem különítette el a megbízást és a képviseletet, önálló képviseleti teóriával a francia jog hosszú ideig nem rendelkezett²². Ezért a „más nevében eljárás” fogalmi eleme kezdetben nem kapott akkora hangsúlyt, mint a mai kontinentális elméletben. Ez magyarázhatja, hogy a francia joggyakorlat relatíve későn (csak a XIX. század második felében) jutott el odáig, hogy élesen megkülönböztesse azt az esetet, amikor a megbízott a saját nevében jár el, attól, amikor másnak a nevében²³. Még 1856-ból is ismert olyan eset, amikor a francia Semmitószék azonos jogkövetkezményeket rendelt a más nevében illetve a saját nevében eljáró megbízott cselekményeihez (igaz csak abban az esetben, ha a utóbbiról tudni lehet, hogy megbízott)²⁴. A későbbi joggyakorlat és jogirodalom azonban már egyértelműen a ma is érvényes kontinentális felfogást tükrözi és a megbízásnak a képvisellettől való elhatárolását hangsúlyozza. Feltűnik azonban a korábbi joggyakorlatban kialakult szemlélet is Josserand felfogásában, aki három kategóriát különböztetett meg: (a) a más nevében eljáró képviselőt (mandataire représentatif), és a saját nevében szerződést kötő személyt akinek a megítélése eltérő aszerint, hogy (b) a harmadik személy tudja, hogy szerződő partnere mögött ott áll egy képviselt (Josserand ide sorolja a bizományost), illetve (c) a harmadik személy nem tudja, hogy csak képviselővel szerződik. Az utóbbi esetben a megbízott ún. „mandataire prête-nom”, aki egyedül lesz az általa kötött jogügyletből jogosult és kötelezett²⁵.

Az uralkodó vélemény szerint ahhoz, hogy a képviselő cselekményei révén közvetlenül a képviselt váljon jogosulttá, az szükséges, hogy a képviselő ne a saját nevében, hanem a képviselt nevében járjon el. A jogirodalomban többségi álláspont ebből arra következtet, hogy a bizományos, aki a Code de Commerce 94. cikke alapján a saját nevében, de a megbízó

számlájára cselekszik²⁶, nem hozhat létre közvetlen jogviszonyt a megbízó és a harmadik személy között. A saját nevében fellépő képviselő kizárólag személyesen válik jogosulttá és kötelezetté, a képviselt és a képviselő közötti azon megállapodás, hogy a képviselő saját nevében, de a képviselt javára jár el, csak a kettejük közötti belső viszonyra hat ki, a harmadik személyre nem²⁷.

Ezen általános elv alól azonban több speciális törvényi szabály is kivételt fogalmaz meg, amelyeket a francia jog összefoglalóan közvetlen kereseteknek nevez (action directe)²⁸. Ezek közül a legfontosabb a Code Civil 1166. cikkében szereplő ún. action oblique²⁹, amely szerint a hitelező adósának mindazokat a jogait és igényeit érvényesítheti, amelyek nem személyes jellegűek³⁰. Ezt a szabályt a közvetett képviselet esetére alkalmazva egyes jogtudósok szerint az a következtetés adódik, hogy a harmadik személy, mint a képviselő hitelezője, ennek igényeit közvetlenül érvényesítheti a képviselttel szemben, és a képviselt is közvetlenül érvényesítheti a képviselőt megillető követeléseket a harmadik személlyel szemben, amennyiben a képviselő ezt nem teszi meg³¹. Más szerzők ugyanakkor elutasítják az action oblique ilyen esetekre történő alkalmazhatóságát, mert a képviselt nem hitelezője a képviselőnek egészen addig a pillanatig, amíg a képviselő nem kapja meg az árukat a harmadik személytől, ettől kezdve viszont a képviselő nem fordulhat keresettel a harmadik személlyel szemben.

Fontos áttörését jelentí továbbá a közvetett képviselet alapján létrejött jogviszonyoknak az a fizetésképtelenségi szabály (Code de Commerce Art 575. 2. bekezdés), melynek értelmében ha a közvetítő személy (például a bizományos) fizetésképtelen, a megbízó a harmadik személlyel szemben követelheti eladási bizománynál a vételár, vételi bizománynál pedig az áruk elkülönítését. Ennek a különös szabálynak az indoklására többféle kísérlet is született a francia jogirodalomban. Lyon-Caen és Renault szerint a bizományos és a megbízó közötti viszonyban a megbízó minősül hitelezőnek, tulajdonosnak, „valódi szerződő félnek” és ennek megfelelően járhat el. Álláspontjuk szerint annak a körülménynek, hogy a saját nevében eljáró bizományos az általa harmadik személlyel kötött ügyletben kizárólagos szerződő félként jelenik meg, nem szabad túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, és bizonyos feltételek fennállása esetén (így például a bizományos fizetésképtelenségekor) meg kell engednünk, hogy a megbízó közvetlenül a harmadik személlyel szemben forduljon keresettel³². A belső jogviszony tehát ezen álláspont értelmében kihat a harmadik személyre, még akkor is, ha a közvetítő a saját nevében járt el.

Miután azonban a XIX. század végére a francia jogirodalomban szilárd dogmává vált, hogy közvetett képviselet esetén a belső (megbízó és

bizományos közötti) jogviszonyt élesen el kell különíteni a külső (bizományos és harmadik személy közötti) jogviszonytól, nem meglepő, hogy a későbbi szerzők elutasítják ezt a nézetet. Ripert³³ és Escara³⁴ a Code de Commerce 575. cikkének 2. bekezdését a vagyonjogi surrogatum gondolatának egyik, az igazságosság és méltányosság által megkövetelt megjelenési formájának tekintik, amelynek funkciója, hogy a közvetett képviselő kapcsán összeütköző érdekek kielégítése érdekében felülírja a „hagyományos” szerződési jogi szabályokat³⁵. Ugyanezen indokok alapján állítja azt a francia jogtudósok többsége, hogy a vételi bizományos közvetlenül a megbízó számára szerez tulajdonjogot, eladási bizomány esetében pedig a bizományos soha nem lesz tulajdonos, csak „átruházza” a tulajdonjogot a megbízóról a harmadik személyre³⁶.

Német jog

A német jogtudomány legismertebb dogmatikai eredményei közé tartozik a Jhering és Laband által a XIX. század második felében kidolgozott elv, amely szerint a meghatalmazást és az annak alapjául szolgáló jogviszonyt nemcsak fogalmilag kell elhatárolni egymástól, hanem azokat jogi sorsuk tekintetében is külön kell felfogni³⁷. Ez a gondolat először a német BGB-ben jelent meg tételes jogi szinten, ám onnan hihetetlen diadalmenetben hódított az egész világon: 1900 után egyetlen átfogó polgári jogi kodifikáció sem lépett hatályba, amely a megbízást és a meghatalmazást egymástól ne határolta volna el.

A képviselőtet tehát immár a megbízástól elkülönítő BGB fő képviselői szabálya (164. § (1) bekezdés) a (közvetlen) képviselő tényállási elemévé tette a „más nevében eljárás” kritériumát. A BGB általános részében – tehát nem a kötelmi jogi részben! – található 164. §-ának (1) bekezdése szerint „Az akaratnyilatkozat, amelyet valaki képviselői jogkörében eljárva, a képviselt nevében tesz, közvetlenül a képviseltet jogosítja és kötelezi. Ez független attól, hogy az akaratnyilatkozatot kifejezetten a képviselt nevében tette vagy a körülményekből következik, hogy annak a képviselt nevében tett akaratnyilatkozatnak kell lennie.”³⁸

Ebben a szabályban már a törvénykönyv korai magyarázó is a nyilvánossági elv (Offenheitsprinzip) egyértelmű megnyilvánulását látták. Leonhard álláspontja értelmében rögtön a szakasz első mondatából az tűnik ki, hogy a képviselő fennállásának (és egyben a képviselt személyében beálló joghatásoknak) a BGB alapján feltétele, hogy a nyilatkozatot a képviselt nevében tegye meg a képviselő. Azaz a külvilág irányában nyilvánvaló legyen a képviselő azon akarata, hogy a képviselt számára szerezzen jogokat és vállaljon kötelezettségeket³⁹. Ezt az értelmezést erősíti meg a bekezdés második mondata is, amely arra helyezi a hangsúlyt, hogy mindegy, hogy

milyen formában jut kifejezésre a képviseleti akarat (kifejezetten vagy a körülményekből következően), a lényeg, hogy az valamilyen formában kifelé (azaz a képviselővel szerződő harmadik személy felé) egyértelműen megállapítható legyen⁴⁰.

Leonhard a nyilvánossági elv melletti állásfoglalást olvasott ki a BGB képviseleti szemléletét meghatározó 164. § (2) bekezdéséből is, amelyet a későbbi szerzők bonyolult megszövegezése miatt egyszerűen félresikerült normaként⁴¹ illetve esetleg jogi rejtvényként⁴² szoktak minősíteni. A 164. § (2) bekezdése szerint: „Ha a más nevében eljárás akarata (szándéka) nem felismerhető, a saját nevében eljárás akaratának a hiánya nem vehető figyelembe.”⁴³

A nehezen érthető szakasz általánosan elfogadott funkciója annak kizárása, hogy a képviselő tévedés miatt megtámadja a szerződést, amennyiben valójában más nevében kívánt szerződést kötni, ez azonban valamilyen oknál fogva nem jutott kifejezésre. Leonhard az Offenheitsprinzip kizárólagos érvényesülése melletti érvelésében a norma tényállási részére koncentrált, amelyben az szerepel, hogy a más nevében eljárás szándéka (tehát a képviseleti akarat) a kívüljárás felé nem nyilvánult meg⁴⁴. Nyolc évtizeddel később született tanulmányában viszont Müller-Freienfels azt rója fel a szabálynak, hogy nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy ki lesz az ilyen szerződésből fakadóan jogosult illetve kötelezett. Ennek ellenére a német jogtudósok túlnyomó többsége a 164. § (2) bekezdését a szakasz (1) bekezdésével együtt értelmezve úgy foglal állást, hogy a BGB ezen szakaszában rögzített nyilvánossági elv (Offenheitsprinzip) alapján a saját nevében de más számlájára eljáró közvetítő cselekménye révén nem jön létre jogviszony a (közvetett módon) képviselt és a harmadik személy között⁴⁵.

A 164. § (2) bekezdésének nehézkes megszövegezését egyébként Müller-Freienfels – miután itt az akarat és annak kinyilvánítása között van eltérés – az akarati és a nyilatkozati elv szószólói közötti, a felvilágosodás korában gyökerező és még a BGB kodifikációja során is jelen lévő vitára vezeti vissza⁴⁶.

Bármi is legyen azonban az indoka a BGB 164. § (2) bekezdésének, azt az általánosan elfogadott nézet a közvetett képviselet egyetlen törvényi megjelenési formájának tekinti a német magánjogi kódexben. A jogirodalom azzal szokta indokolni a közvetett képviselet részletes törvényi szabályainak hiányát, hogy itt tulajdonképpen két jogilag elkülönült (sőt: elkülönítendő) ügylet létezik: egyrészt a képviselt és a közvetett képviselő közötti belső viszony, másrészt a képviselő és a harmadik személy közötti külső jogviszony. Miután csak az egymással szerződést kötő szereplők vál-

nak jogosulttá és kötelezetté, a közvetett képviselő által harmadik személyllyel kötött szerződést jogilag úgy lehet tekinteni, mintha azt nemcsak saját nevében, hanem saját számlájára is kötötte volna⁴⁷. A belső és külső viszony szigorú elhatárolása követelményének az eredetét egyébként egyes szerzők a XIX. század nagy „felfedezésében”, a megbízás és a meghatalmazás különválasztásában találták meg⁴⁸.

A belső és a külső viszony elválasztásának dogmáját ugyanakkor több irányból is támadás érte a német jogban. A német bíróságok például nem minden esetben ragaszkodtak az Offenheitsprinzip következetes érvényesítéséhez. Számos, második világháború előtti német legfelsőbb bírósági döntés enged arra következtetni, hogy minél kevésbé érdekelt a harmadik személy a képviselt kilitének ismeretében, annál kevésbé követelték meg a német bíróságok, hogy a harmadik személy tudhasson arról, hogy kinek a javára járt el a közvetett (rejtett) képviselő⁴⁹. Éppen ezen ítéletekkel kapcsolatban érkezett a másik ellenvetés az uralkodó doktrínával szemben, ezúttal azonban a jogtudomány részéről. A Cohn által kidolgozott „handeln für denjenigen, den es angeht”⁵⁰ (Annak a javára történő eljárás, akit illet) doktrína értelmében a nem képviselőként fellépő közvetítő (aki tehát nem tesz eleget a nyilvánossági elv követelményének) által harmadik személlyel kötött szerződés joghatásai a képviselt személyében állnak be, amennyiben a harmadik személy nem érdekelt a szerződéses jogviszony alanyai kilitének megismerésében⁵¹.

A belső és a külső jogviszony éles különválasztásának dogmája az általános magánjogon kívül – jóval részletesebb formában – megjelent a német kereskedelmi jogban, elsősorban a német kereskedelmi törvénykönyv, a HGB bizományi szerződésre vonatkozó szabályaiban is, ám ezen a területen úgyszintén felbukkantak az uralkodó felfogással szembeni álláspontok. Az általános magánjogi okfejtéshez képest különbség viszont, hogy amíg a BGB 164. §-ának (2) bekezdésében nem sok pozitív jogi fogódzót talált jogtudós és joggyakorlat, addig a HGB tálcán kínálja a törvényi kapaszkodót, a 392. §-ának (2) bekezdésében.

A HGB 392. §-ának (1) bekezdése még a hagyományos tézist rögzíti: a bizományos által kötött szerződésből fakadó követeléseket a megbízó az adóssal szemben csak az engedményezést követően érvényesítheti⁵². Az (1) bekezdés tehát csak azt a „magától értetődő”, a közvetett képviselő doktrínájába beleillő megállapítást ismétli⁵³, hogy a nyilvánossági elv értelmében a bizományos által kötött szerződésekből fakadóan kizárólag a bizományos lesz a harmadik személlyel szemben jogosult és kötelezett, a megbízó csak azt követően érvényesíthet bármilyen igényt a harmadik személlyel szemben, miután a bizományos a követelést rá engedményezte

(amire egyébként a 384. § (2) bekezdése értelmében köteles is). A megbízó tehát az engedményezés előtt nem élhet közvetlen keresettel a harmadik személlyel szemben, még akkor sem, ha a harmadik személy tudta, hogy szerződő partnere bizományos, azaz más javára (számlájára) köt szerződést. A megbízó és a bizományos közötti belső jogviszonyt a német kereskedelmi törvény (is) élesen elválasztja a bizományos és harmadik személy közötti külső jogviszonytól.

A 392. § (2) bekezdése a következőképpen fogalmaz: az ilyen követelések azonban, mégha nem is lettek engedményezve, a megbízó illetve a bizományos vagy ennek hitelezői közötti viszonyban a megbízó követeléseinek minősülnek⁵⁴. A HGB 392. §-a tehát kettéválasztja a jogosultti minőséget: a harmadik személlyel szemben a bizományos a jogosult és ő érvényesítheti követeléseit (392. § (1) bekezdés), a bizományossal és hitelezőivel szemben viszont a szerződésből fakadó követeléseket a megbízó igényeinek kell tekinteni (392. § (2) bekezdés)⁵⁵.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy az adott szakasz sok német jogtudósnak adott gondolkodnivalót⁵⁶. Különösen intenzív diskusszió alakult ki abban a kérdésben, hogy a HGB 392. §-ának (2) bekezdése alapján beszámíthatja-e a bizományossal adásvételi szerződést kötő harmadik személy a bizományossal szemben fennálló követeléseit az általa fizetendő vételár-tartozásba, amely végső soron a megbízót illeti? A birodalmi legfelsőbb bíróság, a Reichsgericht egy 1893-ban született ítéletében úgy foglalt állást, hogy a bizományossal szerződő harmadik személy beszámítással élhet a megvalósító ügyletből származó követelésekkel szemben⁵⁷. A Reichsgericht ítéletét az akkor hatályos Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB) 368. § (2) bekezdésére alapozta, amely az 1897-ben elfogadott és 1900-ban hatályba lépett HGB 392. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabállyal megegyező rendelkezést tartalmazott. A bíróság az adott rendelkezés megszorító értelmezését annak keletkezéstörténetével magyarázta. A német kereskedelmi törvénykönyv tanácsadó bizottságának jegyzőkönyve alapján a rendelkezést megalkotói kizárólag a bizományos fizetéképtelensége, csődje esetére szánták. Csak ekkor kell az ADHGB 368. § (2) bekezdésének a megbízó számára a bizományos többi hitelezőjével szemben kiemelt helyzetet biztosítania⁵⁸. A törvényhozónak a rendelkezés megalkotásakor tehát mindennek előtt az lebegett a szeme előtt, hogy ha a bizományos csődbe megy és vele szemben végrehajtásra kerül sor, az a megbízót is érinti. A 392. § (2) bekezdésében szereplő fikció azt a célt szolgálja, hogy a megbízó a gazdasági szempontból őt illető követeléshez ebben az esetben is hozzájusson⁵⁹.

Ez az álláspont két további legfelsőbb bírósági ítéletben is megerősítést

nyert⁶⁰. Éppen ezért a többséginek mondható német jogirodalmi álláspont a történeti és a rendszertani érvek alapján elfogadja a harmadik személy beszámítási jogát a bizományossal szemben, amennyiben ez nem valósít meg joggal való visszaélést. Ez utóbbi akkor állapítható meg, ha a harmadik személy dolózus magatartásával maga alakítja ki a beszámítás lehetőségét megteremtő helyzetet⁶¹.

A jogirodalom általában a HGB 392. § (2) bekezdésének kivételes jellegét hangsúlyozza. Kivételes egyrészt azért, mert nem felel meg a közvetett képviselet (elsősorban a BGB 164. §-ából kiolvasott) kritériumainak⁶². Másrészt egyedülálló abban a tekintetben is, hogy amíg a német kereskedelmi törvény bizományi szerződésre vonatkozó egyéb szabályai kizárólag a megbízó és a bizományos közötti belső viszonyt érintik, az egyetlen szabály, amely a valóban problematikus megbízó és harmadik személy közötti külső jogviszonyt érinti, a HGB 392. §-ának (2) bekezdése⁶³. Más megfogalmazásban: a törvény harmadik személlyel szemben a jogi szemléletet (a nyilvánossági elvet), a bizományossal és az ő hitelezőivel szemben viszont a gazdasági nézőpontot részesíti előnyben⁶⁴.

Érdeemes megjegyezni, hogy bár a BGB tervezetének tárgyalása során az ún. második bizottság részletesen megvitatta, hogy a megbízás – és nem a képviselet! – szabályai közé felvegyenek-e a HGB 392. § (2) bekezdésének megfelelő rendelkezést, végül úgy döntöttek, hogy erre nincs szükség. Ennek a döntésnek a következtében a német jogirodalomban szinte kizárólagosnak mondható az a nézet, hogy a HGB 392. § (2) bekezdését nem lehet alkalmazni az általános polgári jogban⁶⁵.

A 392. § (2) bekezdése tehát annak ellenére, hogy a civiljogi dogmatika és éppen a szakasz megelőző bekezdése az elválasztást hangsúlyozza, összekapcsolja a két jogviszonyt: a külső jogviszonyból származó követeléseket egy fikció révén meghatározott személyi körrel (a bizományossal, illetve az ő hitelezőivel) szemben a megbízóhoz rendeli. A hagyományos doktrína, amely a külső és a belső jogviszony különválasztásának követelményét deklarálja, látványos törést szenved a német kereskedelmi jog ezen szabályában.

Fontos rámutatni, hogy a HGB 392. §-ának (2) bekezdésében szereplő fikció nem hagyományos felépítésű. A klasszikus fikció ugyanis az egyik tényállás jogkövetkezményének alkalmazása egy másik tényállásra: x a törvény értelmében y-nak minősül. A HGB 392. §-ában azonban nem mondja meg a törvényhozó, hogy melyik jogintézmény jogkövetkezményét rendeli – fikció révén – alkalmazni a bizományi szerződés esetében. Ezzel a lényeges dogmatikai kérdéssel a német jogirodalomban kizárólag Böhm foglalkozott részletesen. A teljes német jogrendszer felölölő vizsgálódásai

alapján arra a következtetésre jutott, hogy a német joggyakorlatban kialakult, tehát jogszabályi alapot nélkülöző Treuhand az az intézmény, amelynek jogkövetkezményét a fikció révén a bizományi szerződés esetében is alkalmazni kell⁶⁶. Ezzel egyidejűleg állást foglalt a fiduciárius jogviszonyok (Treuhand, trust) és a közvetett képviselet/bizományi szerződés közötti szoros rokonság tekintetében is⁶⁷.

Angol jog

A common law a képviselet kapcsán felmerülő problémák összességét az agency kifejezés alatt tárgyalja, amelynek jelentéstartalma jóval tágabb, mint kontinentális jogi értelemben a (közvetlen) képviseleté. A sokat hivatkozott és általánosan elismert jogtudományi munka, az eredetileg 1896-ban megjelent⁶⁸ és azóta tizenhat újabb kiadást megért Bowstead-féle monográfia⁶⁹ szerint az agency két személy közötti bizalmi viszony, amelyben egyikük (a principal) kifejezetten vagy ráutaló magatartással hozzájárul ahhoz, hogy a másik személy (az agent) az ő érdekében eljárjon oly módon, hogy az hatással van harmadik személyekkel szembeni jogviszonyaira, és az agent ezt hasonló módon elvállalja⁷⁰. Az agent felhatalmazott ezen cselekmények megtételére; ezen felhatalmazásából jogosultság keletkezik a principal harmadik személyekkel szembeni jogviszonyainak befolyásolására⁷¹.

A common law és a kontinentális jogok közötti egyik alapvető különbség arra az anglo-amerikai jogrendszerekben általánosan elfogadott tényre vezethető vissza, hogy az agency Janus-arcú intézmény, amely mind jogokat és kötelezettségeket alapító kötelmi jogviszonyként, mind a képviseleti hatalom átruházásaként (azaz a kontinentális terminológiában: meghatalmazásként) felfogható. Az angol jogi gondolkodás tehát nem tette magáévá a német jogtudomány legismertebb dogmatikai eredményei közé tartozó, Jhering és Laband által a XIX. század második felében kidolgozott elvet, amely szerint a meghatalmazást és az annak alapjául szolgáló jogviszonyt nemcsak fogalmilag kell elhatárolni egymástól, hanem azokat jogi sorsuk tekintetében is külön kell felfogni.

Az agency kontinentális jogi gondolkodástól eltérő másik jellemvonása a harmadik személy tudomásának eltérő értékelése. Az angolszász agency fogalma tágabb mint a kontinentális jogi (közvetlen) képviseleté: az agency-ré vonatkozó szabályok alkalmazhatóságának nem feltétele, hogy az agent közölje a harmadik személlyel, hogy a principal érdekében jár el, agency-ről van szó tehát akkor is, ha a harmadik személy egyáltalán nem is tud a principal létezéséről⁷².

A common law – némi egyszerűsítéssel⁷³ – két alapvető esetet különböztet meg aszerint, hogy az agent a harmadik személynek tudomására hozza-e a szerződéskötéskor, hogy egy principal érdekében jár el. Nyílt

képviseltről (disclosed agency) beszélünk akkor, ha az ügyletkötés időpontjában a harmadik személy számára ismert az a tény, hogy az ügylet a principal érdekét szolgálja. A nyílt képviselket két további alesetre bontható, az alapján, hogy az agent közli-e a harmadik személlyel a principal nevét (named principal) vagy sem (unnamed principal)⁷⁴. Akkor is nyílt képviseltről van tehát szó, ha a harmadik személy bár tudja, hogy akivel szerződik, csak képviselő, azonban a képviselt személyazonossága számára ismeretlen. Rejtett képviselket (undisclosed agency) akkor áll fenn, ha a harmadik személy az ügyletkötés időpontjában nem tud a principal létezéséről⁷⁵, szándéka tehát az, hogy az agent-tel kerüljön jogviszonyba⁷⁶.

A kontinentális jogok szempontjából feltűnő sajátossága az angolszász képviselketi jognak, hogy a jogkövetkezmények a nyílt és a rejtett képviselket esetében alapvetően azonosak⁷⁷, a megkülönböztetés indokát a nyílt illetve a rejtett képviselkehez kapcsolódó eltérő kivételes szabályok között kell keresnünk. Főszabály szerint mindkét esetben jogosult a képviselt személy (principal) pert indítani a harmadik személlyel szemben és ez utóbbi is perelheti a principalt azon szerződés alapján, amelyet a képviselő (agent) kötött a harmadik személlyel⁷⁸.

A common law tehát nem ismeri a kontinentális jogokra jellemző megkülönböztetést a képviselket közvetett és közvetlen formája között: ha az agent a principal számlájára jogosult szerződést kötni harmadik személlyel, ebből a szerződésből fakadóan alapvetően a principal lesz jogosult és kötelezett, még akkor is, ha a képviselő „undisclosed agent”-ként járt el, azaz a szerződést saját nevében kötötte és nem közölte a harmadik személlyel, hogy létezik egy principal⁷⁹. Az angolszász jog tehát alapvetően a közvetlen képviselket joghatásainak megvalósítására törekszik, akár tudta a harmadik személy, hogy képviselővel szerződik, akár nem⁸⁰. A közvetett és a közvetlen képviselket elkülönítése értelmezhetetlen a common law-ban. Ebből pedig törvényszerűen következik, hogy a belső és a külső jogviszony elhatárolásának sincs jelentősége.

A látszólag egyszerű megoldásnak a kontinentális jogász szemével nézve van egy neuralgikus pontja: az Offenheitsprinzip hiánya. Undisclosed agency esetén ugyanis a szerződés-kötést követően válhat világossá az agent-tel szerződő fél számára, hogy létezik egy képviselt személy, és ez utóbbi úgy módosítja a jogviszonyt, hogy ezzel a harmadik személy nem számolt. Az undisclosed agency mint a common law „abszolút eredeti intézménye”⁸¹, újra és újra magára vonja német és francia elméleti jogászok figyelmét, mégha azt a hagyományos kontinentális jogi gyakorlat rendkívül bonyolultnak és nehezen megemészthetőnek tartja is⁸². A rejtett képviselket külföldi és hazai tudományos megítélése ugyanakkor nagymértékben eltérő: amíg a

német és francia jogtudósok a mindenkori érdekeket finom és differenciált módon figyelembe vevő jogpolitikai példaként tekintenek rá, addig az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban több hang is ellene szól, és az ottani szerzők általában a common law anomáliájának minősítik⁸³. A széles körben elfogadott angolszász álláspont szerint „a közönséges jogérzettel ellentétes”⁸⁴, a „szerződési jog alapvető elveivel is összeegyeztethetetlen”⁸⁵ anomália az, ha megengedjük egy személynek, hogy pereljen illetve perelhető legyen egy olyan szerződés alapján, amelyet a valóságban nem is kötött meg”⁸⁶. Eörsi Gyula megfogalmazásában undisclosed agency esetében lehetséges, hogy a harmadik személy tőkeerős eladóval vélt szerződést kötni, és kiderül, hogy az csak képviselő volt és valójában egy jóval gyengébb képviselttel áll szemben⁸⁷. Oliver Wendell Holmes szemléletes hasonlata szerint pedig az intézmény „lehetővé teszi egy idegennek, akiről soha nem is hallottam, hogy igényt támasszon velem szemben egy olyan szerződésből fakadóan, amelyről azt hittem, hogy a legjobb barátommal kötöm”⁸⁸.

Az undisclosed agency kedvezőtlen hazai megítélése vélhetően jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a angol joggyakorlat számos olyan elvet alakított ki, amelyek a doktrínát korlátok közé szorítják: bizonyos esetekben a common law bíróságok nem ismerik el a rejtve maradó principal közvetlen kereseti jogát a harmadik személlyel szemben⁸⁹. A már idézett Bowstead-féle monográfia szerint a szerződés rendelkezései kifejezetten vagy beleértve kizárhatják az undisclosed principal perlési jogosultságát, illetve azt, hogy a szerződésből fakadóan pert indítsanak ellene⁹⁰. A joggyakorlatban számos példát találunk arra, hogy a rejtve maradt képviselt nem érvényesíthette igényét közvetlenül a harmadik személlyel szemben. Ilyen például a sokszor hivatkozott *Said v. Butt* ügy⁹¹, amelynek felperese egy színházi előadás bemutatójának megtekintését vette a fejébe. Miután azonban a színház igazgatósága haragban állt vele és ezért nem adott volna el neki jegyet, barátján keresztül szerezte azt be. A bemutató estéjén a színház igazgatója (alperes) nem engedte, hogy felperes elfoglalja helyét. A bíróság elutasította felperes azon érvét, amely szerint neki, mint undisclosed principal-nak az agent által számára kötött szerződés alapján igénye volt arra, hogy megnézhesse az előadást⁹². Az ítélet jogtételét a jogirodalom úgy általánosította, hogy kizárt a „rejtőzködő” képviselt harmadik személlyel szembeni igényérvényesítési lehetősége, ha a szerződő felek személye a szerződés lényegi elemét képezi⁹³. Amennyiben tehát a szerződés értelmezéséből az következik, hogy a harmadik személynek jogos érdeke fűződött ahhoz, hogy a szolgáltatás teljesítésére csak az általa ismert szerződő partnerrel szemben legyen köteles, az angol bíróságok nem

ismerik el a (szerződéskötéskor) rejtve maradt principal kereseti jogát⁹⁴. A fordított esetre, tehát a harmadik személynek a principal-lal szembeni kereseti jogának korlátozására vonatkozóan eddig nem született iránymutatónak tekintett bírói döntés. A jogirodalom mégis amellet foglal állást, hogy nincs ésszerű indoka annak, hogy bizonyos esetekben miért ne hivatkozhatna a képviselt is arra, hogy a szerződés kizárta a vele szembeni igényérvényesítést⁹⁵.

Záró gondolatok

A kontinentális és az angolszász jogcsalád szabályozási koncepciójára vonatkozóan összegezve megállapítható, hogy a kontinentális jogrendszer és a common law rendkívül eltérő kiindulópontból jut végső soron hasonló eredményre. A főszabály a kontinensen az, hogy a képviselt és a harmadik személy között csak akkor jön létre közvetlen jogviszony, ha a képviselő a képviselt nevében járt el (közvetlen képviselet); a saját nevében eljáró képviselő jognyilatkozata alapvetően csak őt kötelezi és jogosítja a harmadik személlyel szemben, ezért a képviselt és a harmadik személy közvetlenül nem perelhetik egymást, a belső és a külső jogviszonyt elkülönítetten kell kezelni (közvetett képviselet, bizomány). Kivételesen azonban közvetett képviselet esetén is lehetőség van arra, hogy a képviselt közvetlenül forduljon a harmadik személlyel szemben, illetve a belső és a külső jogviszony számos egyéb helyen hat egymásra. A common law ehhez képest abból indul ki, hogy az agent (a képviselő) eljárása révén a principal (a képviselt) válik harmadik személlyel szemben jogosulttá és kötelezetté, azaz utóbbiak között közvetlen igényérvényesítésre kerülhet sor; ez még abban az esetben is érvényesül, ha az agent nem közölte a harmadik személlyel, hogy más valaki érdekében köt szerződést (undisclosed agency). A belső és a külső jogviszony tehát nem külön el. Amennyiben viszont a szerződésből az tűnik ki, hogy a felek személye a szerződés lényeges mozzanata, a principal és harmadik személy közvetlenül nem érvényesíthetnek igényt egymással szemben.

A kontinentális jogrendszerek és az angolszász jog közötti különbség tehát a közvetett képviseletre vonatkozó főszabály tekintetében áll fenn. A kontinentális bizományos (aki a saját nevében de a megbízó javára szerződik) a common law fogalomrendszerében akár a nyílt, akár a rejtett képviseletet megvalósíthatja, hiszen vagy elárulja a harmadik személynek, hogy X bizományos, vagy saját magát tünteti fel valódi szerződő félként. Az európai kontinentális jogrendszerek alapján megítélve a helyzetet a szerződésből fakadóan alapvetően a bizományos lesz a harmadik személlyel szemben jogosult és kötelezett, mégha megbízója bizonyos kivételes esetekben (így például a bizományos fizetésképtelensége esetén) közvetlenül

érvényesítheti is igényét a harmadik személlyel szemben. Az angolszász jog értelmében azonban a közvetett képviselő által képviselt személy és a harmadik személy között alapvetően lehetséges a közvetlen igényérvényesítés még akkor is, ha a közvetítő a saját nevében járt el.

Az eltérő kiindulópontok ellenére a kivételek jelentős mértékben közelítik egymáshoz a két jogcsalád eltérő alapkonceptióját, még ha azok grádiusza nem is azonos. A kontinentális jogrendszerek főszabálya (a közvetlen igényérvényesítés lehetőségének hiánya közvetett képviselő esetén, a belső és a külső jogviszony elválasztása) a common law-ban kivételként kerül megfogalmazásra. Ez a kizárás a jogirodalom szerint akár a képviselt akár harmadik személy által indított eljárásokban érvényesülhet, bár bírói ítélet eddig csak olyan esetben született, amikor az eredetileg rejtőzködő képviselt kívánt közvetlenül a harmadik személlyel szembe fordulni. Az angolszász jogrendszer alapvetésére hasonló szabály található a kontinentális jogrendszerekben a közvetett képviselőre vonatkozó főszabály kivételeként. Ez elsősorban a közvetett képviselő (a bizományos) fizetésképtelensége esetén teszi lehetővé a képviseltnek, hogy közvetlenül a harmadik személlyel szemben forduljon; és ezen kívül is számos egyéb esetben felismerhető a belső jogviszony kihatása a külsőre. (Megjegyzendő: a kontinentális jogok közvetlen perlésre vonatkozó kivételes szabálya viszont szűkebb hatókörű, mint az angolszász főszabály: ezek a jogrendszerek a harmadik személy számára nem biztosítják a közvetlen perlés lehetőségét, csak a képviselőre ruháznak ilyen jogosultságot.)

A jogösszehasonlító vizsgálatok mindesetre azt látszanak alátámasztani, hogy a belső és a külső jogviszony szigorú különválasztásának alapvető dogmatikai tételét nem indokolt fenntartani. További vizsgálatot érdemlő kérdés viszont, hogy ennek az elvnek a feladásával nem veszti-e értelmét a képviselő közvetett és közvetlen formájának megkülönböztetése.

Jegyzetek

- 1 Lásd: <http://irm.gov.hu/download/javaslatnormasz.pdf/javaslatnormasz.pdf> (2007. április 30.)
- 2 Az új Ptk. tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 62. old.
- 3 Az új Ptk. tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. december 31. 150. old.
- 4 Az új Ptk. tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. december 31. 151. old.
- 5 Az UNIDROIT keretében csaknem hetven éve zajló, a jogügyleti képviselet egységesítésére irányuló törekvéseket, és az UNIDROIT Alapelvek 2004. évi kiadásában szereplő képviseleti szabályokat már egy korábbi tanulmányomban elemeztem. Lásd: NEMESSÁNYI Zoltán: Az UNIDROIT jog-egységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. In: Polgári Jogi Kodifikáció (IX. évfolyam) 2007. évi 2. szám. 21-29. old.
- 6 HAMZA Gábor: Az ügyleti képviselet. Budapest, 1997. 16. old.
- 7 A jogirodalomban csaknem egységesen elfogadott álláspont szerint a római jog a közvetlen képviseletet alapvetően nem ismerte el, legfeljebb korlátozott hatókörű kivételként. MITTEIS, Ludwig: Die Lehre von der Stellvertretung nach römischem Recht mit Berücksichtigung des österreichischen Rechts. Wien, 1885. 9. old.
- 8 RABEL, Ernst: Die Stellvertretung in den hellenistischen Rechten und in Rom. (1934) publikálva in: Gesammelte Aufsätze. 1971. 492. old.
- 9 Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est... GROTIUS, Hugo: De iure belli ac pacis. Libri Tres. In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici praecipua explicantur. Amsterdam, MDCXLVI. Lib. II Cap. XI. § 18. 226. old.
- 10 ZWEIFERT, Konrad ? KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. Tübingen, 1996. 429. old.
- 11 Így például az 1812-ben hatályba lépett osztrák ABGB 1002. §-a szerint a meghatalmazási szerződést (Bevollmächtigungsvertrag) olyan szerződés, amely alapján valaki a rábízott ügy ellátását a másik nevében vállalja. § 1002. ABGB: „Der Vertrag, wodurch jemand ein im aufgetragenes Geschäft im Namen des anderen zur Besorgung übernimmt, heißt Bevollmächtigungsvertrag.”
- 12 MITTEIS: i.m. 3. old.
- 13 MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. Tübingen, 1955. 16. old.
- 14 MITTEIS: i.m. 138. old.
- 15 LEONHARD, Franz: Vertretung beim Fahrniserwerb. Leipzig, 1899. 2. old.
- 16 MÜLLER-FREIENFELS: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. i.m. 16-17. old.
- 17 ZWEIFERT ? KÖTZ: i.m. 120. old.
- 18 EÖRSI: A kereskedelmi képviseletek... i.m. 491. old.
- 19 Lásd például a magyar jogra vonatkozóan GÁRDOS Péter állásfoglalását. GÁRDOS: i. m. 24. old.
- 20 BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law. 1984. évi 4. szám. 737. old.
- 21 Art. 1984. CC: „Le mandat ou procuration est un acte par lequel une personne donne à une autre le pouvoir de faire quelque chose pour le mandant et en son nom.”
- 22 Lásd részletesen lentebb a német jogi fejezetnél.
- 23 WAHL, Eduard: Vertragsansprüche Dritter im französischen Recht unter Vergleichung mit dem deutschen Recht dargestellt an Hand der Fälle der action directe. Berlin und Leipzig, 1935. 172-173. old.
- 24 Cass. Req. 17. 11. 1856, D. 1857, I, 58. Idézi: WAHL: i.m. 173. old.
- 25 JOSSEERAND, Louis: Cours de droit civil positif français. Paris, 1930. II. kötet. Nr. 1433. Idézi: WAHL: i.m. 173. old.

26 A Code de Commerce 94. cikke szerint: Le commissionaire est celui qui agit en son propre nom, ou sous un nom social, pour le compte d'un commettant. A Code de Commerce nem tartalmaz expressis verbis szabályt arra vonatkozóan, hogy a bizományos által kötött ügyletből fakadóan kizárólag a bizományos lesz jogosult és kötelezett.

27 MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. In: Modern Law Review. 1955. évi (Vol. 18.) 1. szám. 34. old. Egyes szerzők (elsősorban: Lévy-Ullmann) ugyanakkor már a XX. század elején (elsősorban az angol jogfejlődés tanulmányozása alapján) felismerték azt a tendenciát, hogy a kötelelem objektívizálódik. Azt immár nem lehet pusztán két személy közötti juris vinculum-ként absztrahálni, hanem inkább olyan vagyoni értékékként kell felfogni, amelyben a kötelezett személye kevésbé fontos, így az is irrelevánssá válik, hogy kinek a nevében kötötték meg a szerződést. Lásd: Lévy-Ullmann, Henri: La contribution essentielle du droit anglais à la théorie générale de la représentation dans les actes juridiques. In: Actorum Academiae universalibus jurisprudentiae comparativae. I. kötet. 1928. 341. old. Idézi: WAHL: i.m. 175. old.

28 Wahl ezeket a kivételes szabályokat a korábbi jogfelfogás maradványainak (a belső megbízási jogviszony kihatásának) tekinti. WAHL: i.m. 176. old.

29 Wahl az action oblique-ot nem tartja az action directe fogalmába tartozónak, hanem éppen annak megkerülésére szolgáló egyik eszközt látja benne. WAHL: i.m. 13. old.

30 A Code Civil 1166. cikke értelmében: Néanmoins les créanciers peuvent exercer tous les droits et actions de leur débiteur, à l'exception de ceux qui sont exclusivement attachés à la personne.

31 ESCARRA, Manuel: De Droit Commercial. Paris, 1948. 1062. old. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i.m. 35. old.

32 LYON-CAEN et RENAULT: Traité de droit commercial. Paris, 1921. III. kötet. Nr. 481. Idézi: WAHL: i.m. 178. old.

33 RIPERT, Georges: Traité élémentaire de droit commercial. (évszám és kiadási hely megjelölése nélkül) Nr. 2776. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i.m. 35. old.

34 ESCARRA: i.m. 1561. old. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i.m. 35. old.

35 MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i.m. 35. old., WAHL: i.m. 179. old.

36 MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i.m. 36. old.

37 Lásd erre vonatkozóan Laband úttörő tanulmányát: LABAND: Die Stellvertretung bei dem Abschluß von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 10. Band. 1866. 183-241. old., különösen 203-206. old.

38 § 164 BGB [Wirkung der Erklärung des Vertreters]: (1) „Eine Willenserklärung, die jemand innerhalb der ihm zustehenden Vertretungsmacht im Namen des Vertretenen abgibt, wirkt unmittelbar für und gegen den Vertretenen. Es macht keinen Unterschied, ob die Erklärung ausdrücklich im Namen des Vertretenen erfolgt oder ob die Umstände ergeben, daß sie in dessen Namen erfolgen soll.“

39 LEONHARD: i.m. 6. old.

40 LEONHARD: i.m. 6. old.

41 MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: MÜLLER-FREIENFELS: Stellvertreterregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982. 14. old.

42 Lásd például: <https://ruessmann.jura.uni-saarland.de/Lehre/WS96/Denken/Erlaueuerungen/Einfuehrung.htm> (2007. július 19.)

43 § 164 BGB (2): „Tritt der Wille, in fremdem Namen zu handeln, nicht erkennbar hervor, so kommt der Mangel des Willens, im eigenen Namen zu handeln, nicht in Betracht.“

44 LEONHARD: i.m. 7. old.

45 Lásd például: HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. Band 180 (1980). 240. old.

46 Müller-Freienfels ugyanebben a dilemmában látja a 164. § (1) bekezdése második mondatának azon szabályának az eredetét is, amely szerint a más nevében eljárás kritériuma következhet a körülményekből (például a ráutaló magatartásból) is. Szerinte ha már a törvényhozó úgy döntött, hogy ilyen tartalmú szabály szerepeljen a kódexben, akkor annak helyét az akaratnyilatkozatokra vonatkozó szabályok között kellett volna megtalálnia, miután a képviselet tárgykörében nincs szükség annak külön említésére. MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand... i.m. 14-15. old.

47 SCHWARK, Eberhard: Rechtsprobleme der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Ausbildung. 1980. évi (20. évfolyam) 11. szám. 777. old.

48 SCHWARK: i.m. 777. old.

49 OHR: Zur Anerkennung der verdeckten Stellvertretung in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. In: Archiv für die civilistische Praxis. (150. Band) 1949. 527-528. old.

50 Lásd: COHN, R.J.: Das rechtsgeschäftliche Handeln für denjenigen, den es angeht. 1931., VON LÜBTOW, Ulrich: Das Geschäft „für den es angeht“ und sogenannte „antizipierte Besitzkonstitut“. In: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht. 1949 (112. Band) 227-267. old.

51 SCHWARK: i.m. 777. old.

52 HGB 392. § (1) bekezdés: „Forderungen aus einem Geschäfte, das der Kommissionär abgeschlossen hat, kann der Kommittent dem Schuldner gegenüber erst nach der Abtretung geltend machen.”

53 SCHMIDT, Karsten: Handelsrecht. 5., völlig neu bearbeitete Auflage. Carl Heymanns Verlag KG Köln – Berlin – Bonn – München, 1999. 887. old.

54 HGB 392. § (2) bekezdés: „Jedoch gelten solche Forderungen, auch wenn sie nicht abgetreten sind, im Verhältnis zwischen dem Kommittenten und dem Kommissionär oder dessen Gläubigern als Forderungen des Kommittenten.”

55 GEBLER, Ernst – HEFERMEHL, Wolfgang – HILDEBRANDT, Wolfgang – SCHRÖDER, Georg: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. 5., neuberarbeitete Auflage. München (évszám megadása nélkül) 116. old. Rn. 1.

56 A különböző nézetek részletes áttekintését adja: BÖHM, Klaus Rudolf: Auslegung und systematische Einordnung des § 392 Abs. 2. HGB. Berlin, 1971. 15-19. old.

57 Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 11. November 1893. In: Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 32. Band. Leipzig, 1894. 39-44. old.

58 Protokollen der Kommission zur Beratung eines deutschen Handelsgesetzbuches. 704, 729. old.

59 HARTMANN: Das Ausführungsgeschäft im deutschen und englischen Kommissionsrecht. 1935. 42. old. Idézi: SCHWARZ: i.m. 1943. old.

60 Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 23. Mai 1928. Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 121. Band. Berlin und Leipzig, 1928. 178. old., Bundesgerichtshof. Urteil von 19.11. 1968. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 7. 276. old.

61 SCHWARZ: i.m. 1943. old.

62 GEBLER–HEFERMEHL–HILDEBRANDT–SCHRÖDER: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. i.m. 116. old. Rn. 1., ugyanígy BÖHM: i.m. 15. old.

63 SCHWARK, Eberhard: Rechtsprobleme bei der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. 1980. évi 11. szám. 777. old.

64 GEBLER–HEFERMEHL–HILDEBRANDT–SCHRÖDER: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. i.m. 116. old. Rn. 1.

65 HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 180. Band. Tübingen, 1980. 248. old.

66 BÖHM: i. m. 68-88. old.

67 A trust és a Treuhand sajátos, dologi jogi és kötelmi jogi aspektusokat is mutató jellegéről

lásd: HARMATHY Attila: Dologi jog – kötelmi jog. In: Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos hatvanadik születésnapjára és egyetemi oktatói működésének harmincötödik évfordulójára. Budapest, 1999. 121-138. old.

68 WILLIAM BOWSTEAD eredetileg kódexnek szánt, 1896-ban megjelent könyvének a címe még „A Digest of the Law of Agency” volt.

69 REYNOLDS, F M B: Bowstead and Reynolds on Agency. 16th edition. London, 1996. (a továbbiakban: BOWSTEAD and REYNOLDS) 2. old.

70 BOWSTEAD and REYNOLDS Article 1 (1). 1. old.

71 BOWSTEAD and REYNOLDS Article 1 (2). 1. old.

72 BOWSTEAD and REYNOLDS 1-007. 4. old.

73 Jelen tanulmányban nem térek ki az agency egyéb fajtáinak ismertetésére. A „del credere agent”, a „commercial agent”(kereskedelmi ügynök), a „general agent”, a „special agent”, a „factor” és a „broker” angolszász jogi fogalmakat lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (5)-(10). 30-31. old.

74 BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (1)-(3). 1-033. 30. old.

75 BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (4). 1-033. 30. old.

76 BOWSTEAD and REYNOLDS 1-035. 31. old.

77 FRIDMAN, G.H.L.: The Law of Agency. 2nd Edition. London, 1966. 174. old.

78 A nyílt képviselőre (disclosed agency) vonatkozóan lásd BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 73 (1), 361. old., a rejtett képviselőt (undisclosed agency) hasonló főszabályát lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 78 (1), 408. old.

79 ZWEIGERT – KÖTZ: i.m. 436. old.

80 BOWSTEAD and REYNOLDS 1-019. 11. old.

81 POPESCO-RAMNICEANO: De la représentation dans les actes juridiques. Paris, 1927. 303. old., idézi: MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die „Anomalie” der verdeckten Stellvertretung (undisclosed agency) des englischen Rechts. In: Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 17. Jahrgang 1952. 578. old.

82 GRÖNFORS: i.m. 469. old.

83 FRIDMAN: i.m. 172. old. Müller-Freienfels egy angol nyelvű tanulmányában a bibliai „senki nem lehet próféta saját hazájában” szállóigével jellemzi az undisclosed agency angolszász megítélését. Lásd: MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: The Undisclosed Principal. In: Modern Law Review. 1953. évi 3. szám 299. old.

84 HOLMES, O.W.: The History of Agency. In: Select Essays in Anglo-American Legal History III. (1909) 404. old, idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Die „Anomalie”... i.m. 578-580. old.

85 POLLOCK Frederick szerkesztői kommentárban fejtegette ki a véleményét az undisclosed agency doktrináról a Cooke v Eshelby (12 App. Cas. 271) ügy kapcsán. Lásd: Law Quarterly Review 1887. évi 3. szám. 358-359. old.

86 MÜLLER-FREIENFELS: Die „Anomalie”... i.m. 580. old.

87 EÖRSI Gyula: A kereskedelmi képviselőtek joga egységesítésének két problémája. In: Jogtudományi Közlöny 1971. évi 11. szám. 492. old.

88 HOLMES, O.W.: The History of Agency. In: Select Essays in Anglo-American Legal History III. (1909) 404. old, idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Die „Anomalie”... i.m. 578-580. old.

89 ZWEIGERT – KÖTZ: i.m. 435. old.

90 BOWSTEAD and REYNOLDS: i.m. Art. 78 (4). 8-069. 409. old.

91 Said v. Butt, [1920] 3 K. B. 497

92 ZWEIGERT – KÖTZ: i.m. 435. old.

93 BOWSTEAD and REYNOLDS: i.m. 8-080. 422-423. old.

94 ZWEIGERT – KÖTZ: 435. old.

95 BOWSTEAD and REYNOLDS: i.m. 8-080. 423. old.